Η ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΙΚΗ ΑΘΑΝΑΣΙΑ

Σειρά Αρχαιογνωσίας

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός η διαπίστωση ότι επί χιλιάδες χρόνια, ανάμεσα στις δοξασίες των ανθρώπων, κυρίαρχη διάσταση κατέχει η προσήλωση στην ιδέα της αθανασίας της ψυχής. Από αυτή τη δήλωση συνάγεται το συμπέρασμα ότι η ψυχική αθανασία ή Παλιγγενεσία όπως απεκαλείτο από τους προγόνους μας, αντίληψη σύμφωνα με την οποία η ψυχή είναι άφθαρτη και παραμένει αναλλοίωτη και μετά τον λεγόμενο θάνατο ή μετάσταση του σώματος, του θνητού της δηλαδή περιβλήματος, δεν είναι ούτε πρόσφατη, ούτε βέβαια και παρωχημένη. Ανάγεται ιστορικά στο απώτατο παρελθόν, η προέλευσή της προέρχεται από την αρχέγονη αρχαιότητα, συνυφασμένη με τα καίρια υπαρξιακά ερωτήματα τα οποία διακατέχουν την ανθρώπινη ύπαρξη, ίσως ακόμη και από κτίσεως κόσμου. Συνδέεται δε άμεσα, λόγω της φύσεώς της, με τα υπαρξιακά

και μεταφυσικά ερωτήματα τα οποία προβληματίζουν την ανθρώπινη ύπαρξη. Και αυτό είναι απόλυτα λογικό, αφού η απάντηση σε ένα τέτοιο κρίσιμο όσο και θεμελιώδες ερώτημα, παρέχει αλλυσιδωτά απαντήσεις σε μία σειρά από καίρια ζητήματα σχετιζόμενα με την προέλευση, τον σκοπό της ανθρώπινης ζωής, και την τελική κατάληξή της.Το τρίπτυχο του Εγώ, της ανθρωπίνης δηλαδή υποστάσεως, συνίσταται σε **πνεύμα**, **σώμα** και **ψυχή**. Το τρίτο από αυτά τα συστατικά στοιχεία της ζώσης υπάρξεως, είναι Θεϊκό και αθάνατο.

***

Η πεποίθηση ότι η ψυχή είναι άφθαρτη, αντιπροσωπεύοντας την αθάνατη υπόσταση του ανθρώπου, αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις αρχές των Μυστών οι οποίοι διαιωνίζουν την πανάρχαια μυστηριακή παράδοση. Σε αυτή ακριβώς την αρχή, εδραιώνεται και ο Νόμος της Μετενσαρκώσεως. 'Ενας νόμος ο οποίος πρεσβεύει την επιστροφή της πνευματικής αρχής σε ένα νέο σαρκικό, θνητό, περίβλημα.

Οι Μυστηριακοί θεσμοί, με προεξέχοντες αυτόν των Ορφικών Μυστηρίων και εκείνον της Ελευσίνος, αποτελούσαν τελετουργικά δρώμενα. Διαρθρώνονταν στα Ελάσσονα (ή μικρά) Μυστήρια, κατά τη διάρκεια των οποίων λάμβαναν χώρα προκαταρκτικοί καθαρμοί, ενώ επακολουθούσε η συμβολική απεικόνιση της καταβάσεως της ψυχής στην υλική ουσία, στο σώμα, καθώς και η περιγραφή των δοκιμασιών που υφίσταται, εξαιτίας αυτής της ενώσεως με τον υλικό παράγοντα. Αντιθέτως, τα Μείζονα Μυστήρια, αποσκοπούσαν στο να καταστήσουν τον μυούμενο γνώστη της καταστάσεως εκείνης που επιφέρει την ψυχική ευφορία, η οποία επιτυγχάνεται όταν η αείζωη ψυχική ουσία αποδεσμευθεί από την κατώτερη υλική φύση.

Την αθανασία της ψυχής πρέσβευαν ήδη πρώτοι οι Πελασγοί, μέσω των θρησκευτικών τους αντιλήψεων, κάνοντας λόγο για πέραν του θανάτου ζωή. Στα Ελευσίνια Μυστήρια, κατά την διεξαγωγή της Μυήσεως στο Τελεστήριο, οι μυούμενοι, εν μέσω αμυδρού φωτός, έβλεπαν παραστάσεις από την μετά θάνατον ζωή, προερχόμενες τόσο από τα Ηλύσια Πεδία, όσο και από τον ζοφερό 'Αδη.

Αρχικά, θα πρέπει να μας προβληματίσει ένα επιτάφιο επίγραμμα Ιεροφάντου, στο οποίο όπως συνάγεται από την Αρχαιολογική Εφημερίδα (1883, σελ. 81) αναφέρονται τα ακόλουθα: *"Ωραία πραγματικά απόκρυφη διδασκαλία (μας μεταβιβάσθηκε) από τους Θεούς. 'Οτι ο θάνατος, όχι μόνο δεν είναι επιζήμιος για τους ανθρώπους, αλλά αντίθετα είναι ωφέλιμο πράγμα"*. Πρόκειται για μία επιγραφή, η οποία σαφέστατα αναφέρεται στην αντίληψη της διαιωνίσεως του βίου και μετά την μετάσταση του σώματος, ένα ο-

ριακό γεγονός που δίνει τέλος στην ανθρώπινη ύπαρξη, υπό τη γήϊνη-φθαρτή της μορφή.

"Το Αθάνατο είναι θνητό. Το θνητό είναι αθάνατο. Ο θάνατος είναι αθάνατη ζωή για τους θνητούς. Για τους αθάνατους, η θνητή ζωή είναι θάνατος", διατείνεται ο φιλόσοφος **Ηράκλειτος**, ο αποκαλούμενος και *"σκοτεινός"* (και αυτό διότι το *"Περί Φύσεως"* σύγγραμμά του απευθυνόταν μόνο σε μυημένους, γι' αυτό και το νόημά του ήταν στριφνό και συνεπώς *"σκοτεινό"*, δυσνόητο για τους αδαείς περί της ουσίας των μυστηρίων). Ο ίδιος φιλόσοφος και μύστης αναφέρει ότι *"Το ίδιο πράγμα είναι ο ζωντανός και ο νεκρός, ο ξύπνιος και ο κοιμισμένος, ο νέος και ο γέρος. Γιατί τα πρώτα αφού αλλάξουν κατάσταση, γίνονται τα δεύτερα και αυτά πάλι όταν αλλάξουν κατάσταση γίνονται τα πρώτα"* (Diels, I). Πρόκειται ευκρινώς περί μίας φιλοσοφικής ενατενίσεως του ζητήματος της ψυχικής αθανασίας, η οποία μας παρέχει με σαφήνεια την αντίληψη των μυημένων στα αρχαία μυστήρια περί της εννοίας την οποία προσλαμβάνουν οι όροι *"θάνατος"* και *"ζωή"*, οι τόσο σχετικοί σε περιεχόμενο, από ουσιαστικής απόψεως για όσους δύνανται να δουν την βαθύτερη έννοια των πραγμάτων, σύμφωνα με το προαιώνιο εξελικτικό σχέδιο που διέπει κάθε κοσμική δημιουργία.

Ανατρέχοντας στους ακατάλυτους φυσικούς νόμους, οι οποίοι διέπουν κάθε Κοσμική έκφανση, όντας διακρινόμενη από μία ακατάβλητη ισχύ, καθίσταται αντιληπτό ότι καμμίας υλικής φύσεως μορφή αλλά και κανενός είδους ενέργεια δεν υπόκειται σε οριστικό αφανισμό. Απλά υπόκειται σε αέναες μεταβολές, υφίσταται διάφορους μετασχηματισμούς, επιβεβαιώνοντας τη θεμελιώδη αρχή του Ηρακλείτου *"Τα πάντα ρει"*. Τίποτε στο κοσμικό βασίλειο δεν αφανίζεται, δεν πεθαίνει, υπόκειται όμως σε μορφική μεταβολή. Με γνώμονα αυτήν την αρχή, θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι τα πάντα βρίσκονται σε ένα διαρκές γίγνεσθαι. Τα πάντα υπόκεινται στον νόμο της μεταβολής, τίποτε δεν παραμένει αμετάβλητο. Παράλληλα όμως δεν υφίσταται κανένα υλικό δημιούργημα το οποίο να αποτελεί μία ύπαρξη ολοκληρωτικά καινούργια. Κάθε έκφανση στο σύμπαν ανάγεται ως προς τα συστατικά της στοιχεία σε μία ανασύνθεση αρχών.Σε αυτή ακριβώς τη διαπίστωση προέβη και ο μέγας φιλόσοφος και επιστήμων **Θαλής**, όταν αποφαινόταν *"Τίποτε δεν διαφέρει ο θάνατος από τη ζωή"* (**Διογένους Λαερτίου** Βίοι Φιλοσόφου, I, 35).

Συνεπώς, με βάση τα όσα αναφέρθηκαν, επέρχεται η διαπίστωση ότι καμμία από τις μορφές που έρχεται σε εκδήλωση στη φύση δε συνιστά μία νέα δημιουργία. Αντίθετα, αποτελεί μία αναδημιουργία, καθώς συντίθεται από προαιώνιες αρχές και στοιχεία τα οποία ουδέποτε καταστράφηκαν, απ-

λώς υπέστησαν μία διαδικασία μεταστοιχειώσεως. Εφ' όσον λοιπόν υφίσταται μία μεταλλαγή και κατ' επέκταση εξέλιξη των υλικών δημιουργημάτων, και κατ' ακολουθία και του φυσικού-υλικού φορέα του ανθρώπου (σώμα), τότε είναι λογικό και απολύτως παραδεκτό ότι θα επέρχεται και μία εξελικτική μεταβολή και του ψυχικού φορέα ο οποίος ζωογονεί την ύλη.

Πριν υπεισέλθουμε στην ουσία του εξεταζομένου ζητήματος, ας επιχειρήσουμε μία ετυμολογική ανάλυση της λέξεως *"ψυχή"*. Θα διαπιστώσουμε ότι προέρχεται από το ρήμα *"ψύχω"*, το οποίο σημαίνει *"φυσώ"* αλλά και *"αναπνέω"*. 'Ετσι, η ψυχή κατά τούς Ομηρικούς χρόνους, αποκτά την έννοια της ζωτικής δυνάμεως. Συνεπώς, κατ' αυτή την αντίληψη, η ψυχή εισέρχεται στο σώμα καθιστώντας το έμβιο ον, με την πρώτη αναπνοή, εγκαταλείπει δε αυτό με την τελευταία αναπνοή. **Πνεύμα** και **ψυχή**, αυτές είναι οι ενεργειακές δυνάμεις οι οποίες καθιστούν τη ζωή ενσυνείδητη. Συνεπώς ο άνθρωπος πρωτίστως αποτελεί μία πνευματική οντότητα, η οποία καθ' όλη τη διάρκεια της υπάρξεώς της, στο γήϊνο επίπεδο, χρησιμοποιεί ένα θνητό περίβλημα για την ανάπτυξή της. Γι' αυτό ακριβώς τον λόγο, συχνά αποδίδεται στο σώμα ο χαρακτηρισμός *"όχημα της ψυχής"*. Ασφαλώς επ' αυτού δεν είναι καθόλου τυχαίος ο ισχυρισμός του **Πλουτάρχου** ο οποίος στα *"Ηθικά"* (163 Ε) αποφαίνεται ότι: *"Ψυχής γαρ όργανον το σώμα"*. Ο δε **Ισοκράτης** στον *"Περί Αντιδόσεως"* λόγο του (180) αναφέρει ότι *"Η φύση, μας δημιούργησε με σώμα και ψυχή...της μεν ψυχής έργο είναι να σκέπτεται...του δε σώματος να εκτελεί τις αποφάσεις της ψυχής"*.Στο ίδιο πνεύμα κινείται και η άποψη του **Πλάτωνος** στον *"Μένωνα"* (81β) όπου υποστηρίζει ότι: *"Η ψυχή του ανθρώπου είναι αθάνατη και συμβαίνει άλλοτε μεν να τελειώνει -την επίγεια παρουσία της-, πράγμα που ως γνωστόν οι άνθρωποι το ονομάζουν θάνατο, άλλοτε να ξαναγιεννιέται, αλλά ποτέ δεν χάνεται"*. Την ίδια αντίληψη προβάλλει και στον *"Γοργία"* (524Β) όπου ισχυρίζεται ότι *"Ο θάνατος δεν είναι τίποτε άλλο, παρά ο χωρισμός δύο πραγμάτων του ενός από το άλλο, δηλαδή της ψυχής από το σώμα"*.

Υπό μία γενική έννοια, κυριαρχεί η αντίληψη ότι η ψυχή κατά την επίγεια παρουσία της εξελίσεται μέσω των πράξεων του ατόμου-φορέα της. 'Οταν αυτός ο ψυχικός φορέας επιτελέσει την εκπλήρωση της αποστολής του, τότε η ψυχή τον εγκαταλείπει, και μεθιστάμενη εκ νέου στο ουράνιο πεδίο, αναμένει την επανενσάρκωσή της σε ένα νέο υλικό φορέα, προκειμένου να συνεχίσει το έργο της προς την ηθική τελειοποίηση στο γήϊνο και πάλι επίπεδο. 'Οταν αντίθετα μία ψυχή ενσαρκώνεται, εγκαταλείπει το υπερπέραν και αποχωρίζεται από μία οικογένεια ψυχών, ενώ όταν επέρχεται ο λεγόμενος θάνατος, εισέρχεται εκ νέου στο ουράνιο πεδίο, απ' όπου άλλω-

στε έλκει και την προέλευσή της. Εάν η ψυχή κατά την γήϊνη παρουσία της κατόρθωσε να ανελιχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό, εκδηλώνοντας τις μέγιστες πνευματικές δυνάμεις, τότε επέρχεται η ολοκλήρωση της αποστολής της και μετά την διάλυση του ανθρώπινου οργανισμού, όντας ευρισκόμενη στην υπέρτατη βαθμίδα της εξελικτικής ανελίξεως (Θέωση), μεταβαίνει στα Ηλύσια Πεδία, έναν ουράνιο χώρο ο οποίος ανταποκρίνεται στην ποιοτική της κατάσταση. Αντίθετα, εάν η τελείωση δεν πραγματώθηκε κατά την διάρκεια του ενσαρκωμένου βίου της, τότε η ψυχή μεθίσταται στον 'Αδη.

Το εκπαιδευτικό έργο που χαρακτηρίζει τη δόμηση της ψυχικής προσωπικότητας, δεν παύει να διεξάγεται κατά τη διάρκεια που η ψυχή παραμένει στο ουράνιο πεδίο. Απλά προσλαμβάνει διαφορετικές εκφράσεις από αυτές με τις οποίες εκδηλώνεται κατά την επίγεια παρουσία της, εκδηλώσεις οι οποίες δεν είναι αντιληπτές με τις αντικειμενικές αισθήσεις. Κατά τον Πλάτωνα, η ψυχή ενσαρκώνεται, μέχρι να επέλθει η τελειοποίησή της, κατά μέσο όρο 777 φορές. Κάθε δε πλήρης κύκλος ενσαρκώσεώς της, διαρκεί κατά μέσον όρο 144 έτη και ακολούθως καλείται εκ νέου να εμψυχώσει έναν υλικό φορέα. Οπωσδήποτε, εάν αποδεχόμαστε την αθανασία της ψυχής μετά τη μετάσταση, ευνόητο είναι ότι θα πρέπει να αποδεχθούμε ότι η αθάνατη υπόστασή της υφίσταται και προ της γεννήσεως. Ο Πλάτων μάλιστα στον *"Τίμαιο"* προσδιορίζει και τον σαρκικό φορέα εντός του οποίου θα ενσαρκωθεί η ψυχή, ανάλογα με την πορεία της στον πρότερο βίο. Οι δειλοί θα γίνουν γυναίκες, οι επιπόλαιοι πουλιά, οι αμαθείς άγρια ζώα, ενώ οι διεφθαρμένοι ερπετά.

Καθόλου τυχαία, η ψυχή αποκαλείται ως *"ο εσωτερικός άνθρωπος"* (Πολιτεία, IX, 589A). Το καθήκον της ψυχής επικεντρώνεται στο να καταστήσει εφικτό να διεισδύσουν οι αμετάβλητοι νόμοι της Αρμονίας μέσα στο σώμα, νόμοι οι οποίοι κυριαρχούν στον ουρανό. Ο Πλάτων στον *"Τίμαιο"* (90 Γ-Δ) υποστηρίζει ότι αρχικά η ψυχή κατοικεί σε ένα άστρο και όταν αποφασισθεί κατέρχεται σε ένα σώμα. Από αυτή την εξιστόρηση συνάγεται η διαπίστωση ότι η ψυχή ως προϋπάρχουσα είναι αρχαιότερη του σώματος.

Θα πρέπει λοιπόν να φροντίζουμε ιδιαιτέρως την ψυχική αγωγή και καλλιέργεια, αφού όπως δηλώνει ο Πλάτων στο *"Συμπόσιο"* (209A), η ψυχή αποτελεί την πηγή της γνώσεως. 'Ετσι ο ψυχικός παράγοντας αναδεικνύεται σε ένα θεϊκό δώρο, είναι το θείο πνεύμα μέσα στην ανθρώπινη φύση, ο δαίμων εκείνος που πρέπει να κατευθύνει τον άνθρωπο σε κάθε πράξη του, ισχυρίζεται και πάλι ο Πλάτων στον *"Τίμαιο"* (90A). Τον κυρίαρχο ρόλο του δαίμονος της ψυχής, όπου δαίμων είναι το πνεύμα, υποδηλώνοντας την αφύπνιση και εγρήγορση του Εσώτερου Εαυτού, διαπιστώνουμε στην περίπ-

τωση του Σωκράτη, ο οποίος ανήγαγε κάθε πράξη του στις παρορμήσεις ή στις αποτροπές που δεχόταν από το δαιμόνιο που έδρευε στον Ναό της ψυχής του.

Τα πρώτα επίσημα στοιχεία για την αθανασία της ψυχής, ενυπάρχουν στα Ορφικά Μυστήρια, τα οποία αποτελούν το υπόβαθρο όλων των Ελληνικών Μυστηρίων. Σύμφωνα με τις ορφικές κοσμογονικές αντιλήψεις, ο άνθρωπος δημιουργήθηκε από την τέφρα των κατακεραυνωμένων Τιτάνων, γι' αυτό και διαθέτει θνητή υπόσταση. Ωστόσο όμως, της κεραυνοβολήσεως των Τιτάνων, προηγήθηκε ο εξ' αυτών κατασπαραγμός των σαρκών του **Διονύσου**, γεγονός στο οποίο οφείλεται και η θεϊκή πτυχή της ανθρωπίνης προελεύσεως. Με τον διαμελισμό του Διονύσου, επήλθε και ο κατακερματισμός της Θεϊκής ουσίας στις επιμέρους εκφράσεις και μορφές του Κοσμικού 'Ολου. Στον άνθρωπο επομένως συνυπάρχει τόσο το θνητό-τιτανικό, όσο και το αθάνατο-Θεϊκό στοιχείο, τα οποία εκφράζονται από το σώμα και την ψυχή αντίστοιχα. Η συμπεριφορά της ψυχικής προσωπικότητας δεν είναι ανεξέλεγκτη, υπόκειται σε αρχές και κανόνες, καθώς οι Θεοί θέσπισαν τον Νόμο της Ειμαρμένης ή Νόμο της Ανταποδοτικής Δικαιοσύνης. Σύμφωνα με τον Νόμο αυτό, ο οποίος έχει απαρέγκλιτη ισχύ, και εφαρμόζεται έναντι των πάντων, σε έκαστο αποδίδεται αυτό ακριβώς που του αξίζει, σύμφωνα με τα έργα του. Η δε διάπραξη ανομημάτων, επιδέχεται εξιλέωση μόνο δια της διαπράξεως αντιστοίχως αξιόλογων θετικών πράξεων. Η διαδικασία της κρίσεως των έργων τα οποία σχετίζονται προς την ψυχική προσωπικότητα, ονομάσθηκε ψυχοστασία, κατά την οποία η ψυχή του ετοιμοθανάτου ζυγιζόταν, ενώπιον δικαστών (**Αίαντας**, **Αιακός**, **Ραδάμανθυς**), σύμφωνα με τις αντιλήψεις πάντοτε που επικρατούσαν στα αρχαία Μυστήρια, και αποφαίνονταν σε σχέση προς αυτήν. Αξίζει να αποδωθεί έμφαση στο γεγονός ότι στον Πλατωνικό *"Γοργία"* εκφράζεται αυτή η αντίληψη της ψυχοστασίας κατά τρόπο έκδηλο. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι οι υποχθόνιοι δικαστές του 'Αδη θα εξετάσουν την ψυχή γυμνή, αποστερημένη από το θνητό της περίβλημα που τη συσκοτίζει. Περί της Ειμαρμένης, ο ατομικός φιλόσοφος Λεύκιππος (Αέτιος 1, 24, 4) αναφέρει τα ακόλουθα: *"Τα πάντα γίνονται κατ' αναγκαιότητα, την αναγκαιότητα δε αυτή ονομάζουμε ειμαρμένη"*.

Κοινή ήταν η αντίληψη στους Ορφικούς μυσταγωγούς (**Λίνο**, **Ορφέα**, **Μουσαίο** κ.α.) αλλά και στους μεταγενέστερους Πυθαγορείους φιλοσόφους, ότι η ψυχή προϋπάρχει του σώματος και επιζεί της μεταστάσεως αυτού. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονισθεί ότι ο **Πυθαγόρας** απέδωσε στην ψυχή ηθική σημασία. Ο **Πορφύριος** (DK 14, 8α) στον Βίο του Πυθαγόρα, αναφέρει τα ακόλουθα: *"Πρώτα λέει (ο Πυθαγόρας) ότι η ψυχή είναι*

αθάνατη, ύστερα ότι μεταβάλλεται σε άλλα είδη ζωντανών όντων κι ακόμα, ότι όλα ξαναγίνονται σύμφωνα με περιοδικές κινήσεις. Κι όλα τα ζωντανά και έμψυχα είναι συγγενή".

Οι Πυθαγόρειοι απέδιδαν ιδιαίτερη έμφαση στην ψυχική καθαρότητα, την οποία επετύγχαναν τόσο καταφεύγοντας στην μέθοδο των σωματικών αποχών, όσο και μέσω της μουσικής τέχνης, η οποία μέσω της αρμονικής της διαστάσεως, καθορίζει το ήθος της ψυχής. Κάτω από αυτή τη θεώρηση, η ψυχή, κατά τους Πυθαγορείος φιλοσόφους, αποτελούσε παράγοντα αρμονίας, αλλά και εξισορροπήσεως μεταξύ δυνάμεων αντιθέτων τα οποία ενυπήρχαν στο σώμα. Η ίδια αντίληψη εκτίθεται, μεταγενέστερα, και στον πλατωνικό διάλογο *"Φαίδων"* (85ε-86δ), όπου ο **Σιμμίας** ισχυρίζεται ότι η ψυχή συνιστά αρμονία των αντιθέσεων οι οποίες συνθέτουν το σώμα. Από την αντίληψη της ανωτερότητος της ψυχής, απέρρευσε μάλιστα και η Ορφική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία το σώμα αποτελεί για την ψυχή μία ασφυκτική φυλακή, είναι το σήμα, δηλαδή ο τάφος που περιορίζει τραγικά τη δράση της ψυχικής προσωπικότητας. Επομένως, κατά τους Ορφικούς φιλοσόφους, η Αληθινή Ζωή εκκινά μετά τον διαχωρισμό της ψυχής από τα δεσμά του σώματος. 'Οπως μας πληροφορεί ο νεοπλατωνικός φιλόσοφος **Πρόκλος** (*"Τίμαιος"*, Ε'), οι Ορφικοί μύστες διατύπωναν την ακόλουθη ευχή: *"Κύκλου τ' αν λήξαι και αναπνεύσαι κακότητος"*, η οποία είναι ευχή απαλλαγής της ψυχής από το μαρτύριο των ενσαρκώσεων, ούτως ώστε να αναπνεύσουν από την ανθρώπινη κακία. Μέρος μάλιστα της διαδικασίας της νεκρικής τελετής, στον κύκλο των Ορφικών φιλοσόφων, ήταν η απόθεση στα χέρια των μεταστάντων, μίας μικρής πλάκας, προερχομένης από χρυσό, επί της οποίας χαράσονταν τα ακόλουθα λόγια: *"Αυτάμ εμοί γένος ουράνιον"*. Επρόκειτο για μία σαφή δήλωση της ουράνιας καταγωγής του ανθρώπου.

Περί της αντιλήψεως της Θεϊκής καταγωγής της ψυχής, συνηγορούν οι Ορφικές πινακίδες της Πετέλιας, στις οποίες ο νεκρός εμφανίζεται να επαίρεται για την ουράνια καταγωγή του, ενώ σε μία άλλη πινακίδα προερχομένη από τους Θουρίους, άλλος μεταστάς, αναφέρεται αορίστως στην πτώση του στο γήϊνο πεδίο, συνεπεία των αδίκων πράξεων και των συστημάτων τα οποία διέπραξε κατά τη διάρκεια του γήϊνού του βίου.

Σύμφωνα με τους Ορφικούς Μύστες, η ψυχή εξέπεσε από το Θεϊκό πεδίο στο γήϊνο, πλήρης λήθης και ανηθικότητας,όπως συνάγεται και από τον Πλατωνικό *"Φαίδρο"*, κατάσταση όμως η οποία δεν είναι οριστική, καθώς μέσα από τον κύκλο των επανενσαρκώσεών της, η ψυχική προσωπικότητα επιζητεί την επανένωσή της με τη Θεϊκή αρχή, από την οποία άλλωστε και προέρχεται. Από όσα εκτέθηκαν, προκύπτει ότι η πίστη στην επανενσάρκω-

ση των ψυχών στο γήϊνο επίπεδο αποτελούσε μία πανάρχαιη δοξασία, όμως μόνο οι Ορφικοί φιλόσοφοι και μύστες προσέδωσαν ένα περιεχόμενο μυστηριακό σε αυτή την αντίληψη. Στη Θεϊκή καταγωγή της ψυχής αναφέρονται με σαφήνεια και οι Ορφικοί Ύμνοι.

Αξίζει να γίνει μνεία στο γεγονός ότι στα Ορφικά η ψυχή αποκαλείται γλυκύ τέκνο του **Διός**. Συγκεκριμένα, όπως συνάγεται από τα *"Ορφέως Αποσπάσματα"* (XXIV, Πρόκλου Εις Τίμαιον, (Λ. 2 σ. 124, 33) υπό τον τίτλο *"Ο Θεός πατήρ των Ψυχών"*, αναφέρεται: *"Απεκαλείτο δε (η ψυχή) γλυκύ τέκνον του Διός"*. Και ολίγον, κατόπιν, αφού προεκάλεσε την Θεολογίαν, που παρεδόθη υπό του Θεού, λέγει λοιπόν η ψυχή περί του Διός, ο οποίος εδημιούργησε το σύμπαν. *"...εν μέσω των διανοιών του πατρός, κατοικώ εγώ η ψυχή, που εμψυχώνω τα πάντα με την θερμότητα. Διότι έθεσε τον μεν νουν εντός της ψυχής, την δε ψυχήν εντός του οκνηρού σώματος, ημάς (τον νουν και την ψυχήν) εγκατέστησεν ο πατήρ των ανθρώπων και των Θεών"*.

Από την παράθεση των ανωτέρω, καθίσταται αντιληπτό ότι η Ψυχή είναι άϋλη και αόρατη, αποτελεί δε τμήμα της Συμπαντικής ψυχής. Μία φάση δε των Ορφικών τελετουργιών, των τόσο μεστών σε περιεχόμενο αλλά και σε συμβολισμούς, περιελάμβανε και την Τελετή του Τροχού, κατά την οποία ο Ιεροφάντης κατηχούσε τους μυουμένους σχετικά με την εσωτερική αντίληψη της επανενσαρκώσεως της ψυχής. Επίσης, αξίζει να τονισθεί ότι κατά την μεγάλη Εορτή των Ανθεστηρίων, η ψυχή αναδυόταν συμβολικά από ένα πιθάρι που αντιπροσώπευε τον τάφο, ένα τελετουργικό δρώμενο το οποίο είναι πρόδηλο ότι έλκει την καταγωγή του από τις εσώτερες Ορφικές παραδόσεις. Η Ψυχή επιπροσθέτως, ασκεί καθοδηγητικό ρόλο, έχει δηλαδή προορισμό όχι να υποτάσσεται και να υπακούει, αλλά να οδηγεί και να άρχει, όπως αναφέρει ο Πλάτων στον *"Φαίδωνα"* (80.α). Κατά τον **'Ομηρο**, η ψυχή ενυπάρχει στο σώμα, ενώ όταν επέρχεται ο θάνατος, η ψυχή αποσύρεται στον 'Αδη, όπου και κινείται σαν μία άϋλη σκιά. Για τους Ορφικούς φιλοσόφους, όπως αναφέρθηκε, η ψυχή αποτελεί *"πραγματικό ον Θείας φύσεως και αθάνατον ειμαρμένης"*. Τα Ορφικά Μυστήρια δίδασκαν ότι μόλις η ψυχή απαλλαγεί από το σώμα, εφ' όσον διήγαγε βίο αγαθό, ανέρχεται σε Ανώτερους Κόσμους, τελειοποιηθείσα, ενώ στην αντίθετη περίπτωση μετενσαρκώνεται, έως ότου ανελιχθεί. Η ψυχή, ανερχόμενη την διαβαθμισμένη εξελικτική κλίμακα των θνητών,ημιθέων,Θεών,ανελίσεται σε ανώτερα πνευματικά στάδια, φθάνοντας τελικά στην ιδεώδη κατάσταση της γαλήνης και της ευδαιμονίας. Δια των διαδοχικών της εξαγνισμών και ανελίξεων, η ψυχή κατορθώνει να αποκτήσει έναν πνευματικό και πλέον υλικό οργανισμό, δια του οποίου ανέρχεται στην ουράνια κλίμακα. Ο μυσταγωγός Πλούταρχος,

μυημένος στα Δελφικά Μυστήρια, στο έργο του *"Βίοι Παράλληλοι"* (Ρωμύλος, 28) δικαιώνει αυτή την αντίληψη, προσθέτοντας μάλιστα ότι: *"Οι ψυχές, πολύ φυσικά και σύμφωνα με τη Θεία δικαιοσύνη, μεταβάλλονται από ανθρώπους σε ήρωες, από ήρωες σε ημιθέους και από ημιθέους σε Θεούς, αν καθαριστούν και εξαγνιστούν τελείως, αποβάλλοντας κάθε τι που είναι θνητό και που υπόκειται σε πάθη".*

Οι Πυθαγόρειοι, όπως αναφέρεται στα *"Χρυσά 'Επη του Πυθαγόρα"*, θεωρούσαν ότι μετά το θάνατο και την απαλλαγή από το θνητό περίβλημα, αναδεικνύεται η άφθαρτη υπόσταση του ανθρώπου, επί της οποίας ο θάνατος δεν έχει κυριαρχία. Περί της ψυχικής αθανασίας αποφαίνεται όμως και ο **Εμπεδοκλής**, στο σύγγραμμά του *"Καθαρμοί"*, όπως άλλωστε και ο Ηράκλειτος, ο οποίος μάλιστα κάνει λόγο για εξωτερικό και εσωτερικό -ψυχικό- φως. Ο *"σκοτεινός"* Εφέσιος φιλόσοφος ακόμη υπεστήριζε ότι η γνώση της ψυχής έχει άμεση συνάφεια με την γνώση της δομής του κόσμου. Ο Εμπεδοκλής συγκεκριμένα, στο προαναφερόμενο έργο του, υποστηρίζει ότι βρίσκεται στα πρόθυρα της απολυτρώσεως από τον κύκλο των γεννήσεων. Σε αυτή την αντίληψη αποδίδεται και η δήλωση *"Αθάνατος εγώ κι όμοιος Θεός..."*.Για τους προσωκρατικούς φιλοσόφους και ειδικότερα για τον **Αναξιμένη** (6ος αιών π.Χ.), η ψυχή ταυτίζεται με την αρχή της φύσεως. Σύμφωνα με την κοσμοαντίληψη του Αναξιμένους, η ψυχή εκπροσωπεί την κοσμική τάξη, από τις αρχές της οποίας διέπεται και ο άνθρωπος. Ο γνωμικός ποιητής **Φωκυλίδης**, θεωρεί ότι η μετάσταση αποτελεί την αφετηρία για την Θέωση και αυτό διότι *"αφού θα εγκαταλείψουμε το νεκρό σώμα μας εδώ κάτω, θα γίνουμε Θεοί, γιατί μέσα μας κατοικούν ψυχές αθάνατες και αδιάφθαρτες"*.

Ο **Ησίοδος** ακόμη στη Θεογονία του υπαινίσσεται τη Θεϊκή καταγωγή της ψυχής αλλά ταυτόχρονα επεσήμανε και τη θνητή υπόσταση του ανθρώπου, απευθυνόμενος δε προς τις Μούσες, τις παρότρυνε:

"Υμνήστε των αθανάτων το Ιερό γένος,
που αιώνια ζουν,
αυτούς που από τη γη γεννήθηκαν
και τον έναστρο ουρανό".

Την αθανασία της ψυχής, αποδέχονται και άλλες μεγάλες προσωπικότητες της πνευματικής ζωής της αρχαίας Ελλάδας, όπως ο τραγικός ποιητής **Σοφοκλής**, ο οποίος ενστερνιζόμενος την αντίληψη ότι η ψυχή απελευθερώνεται μόλις αποδεσμευθεί από το σώμα, ισχυρίζεται ότι *"το πρώτο από τα αγαθά, είναι να μη γεννηθείς (τελειωθείς πλέον και ανερχόμενος σε Ανώτερα Πεδία), το δεύτερο είναι να πεθάνεις όσο το δυνατόν νωρί-*

τερα". 'Εχοντας διαποτισθεί από ανάλογες αντιλήψεις, ο φιλόσοφος **Κλεόμβροτος** ο Αμβρακεύς, θα οδηγηθεί στην μέλλουσα ζωή, πηδώντας από έναν πύργο, ενώ ο πασίγνωστος φιλόσοφος **Ηγησίας** ο Πεισιθάνατος ασκούσε τόσο μεγάλη επιρροή στις τάξεις των μαθητών του, ώστε όταν οι αυτοκτονίες αυξήθηκαν σε σημαντικό βαθμό εξαιτίας των κηρυγμάτων του περί της αξίας του θανάτου και την προσδοκία της μελλούσης ζωής, ο **Πτολεμαίος** ο Φιλάδελφος έκλεισε τις σχολές του προκειμένου να ανασχέσει αυτό το φιλοσοφικό και κοινωνικό φαινόμενο.

'Αλλο σαφές δείγμα το οποίο υποδηλώνει την προσήλωση στην ιδέα της ψυχικής αθανασίας, προέρχεται από χωρία της Οδύσσειας, όπου εμφανίζεται ο **Οδυσσέας**, κατερχόμενος στον 'Αδη, να καλεί τις ψυχές των νεκρών, προκειμένου να συναντήσει και να συμβουλευθεί τον Τειρεσία. Στην Οδύσσεια (Λ 489-491), ο 'Ομηρος παραθέτει τον διάλογο που λαμβάνει χώρα ανάμεσα στον Οδυσσέα και στην ψυχή του μάντη Τειρεσία, σύμφωνα με τον οποίο, η ψυχή του μάντη φέρεται να λέει: *"Θα προτιμούσα να είμαι δούλος ενός φτωχού αγρότη, παρά να είμαι των νεκρών του Άδη βασιλιάς".* Πρόκειται για μία φράση που υποδηλώνει την απέχθεια της ψυχής του νεκρού προς το ζοφερό βασίλειο του Κάτω Κόσμου.

Κατά την ομηρική περίοδο, κυριαρχούσε η αντίληψη ότι η ψυχή όχι μόνο ζει μετά την μετάσταση, αλλά ότι καταφεύγει στα οστά του νεκρού. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο οι 'Ελληνες διατηρούσαν την ωμοπλάτη του Πέλοπος, πιστεύοντας ότι είχαν έτσι εξασφαλισμένη και την συμπαράσταση της ψυχής του. Ο **Κίμων** ακόμη, πολύ αργότερα, έφερε τα οστά του **Θησέως** στην Αθήνα, διότι κατ' αυτόν τον τρόπο θεωρούσαν ότι έτσι επετύγχαναν την υπηρεσία και την βοήθεια της ψυχής του σε αντιξοότητες που ανέκυπταν για την Πολιτεία. Ο Ησίοδος μνημονεύει το γεγονός ότι οι Λακεδαιμόνιοι απέκτησαν *"μία μεγάλη ανωτερότητα στις μάχες ενάντια στους Τεγεάτες",* όταν μετέφεραν από την Τεγέα στην Σπάρτη τα οστά του **Ορέστη**.

Δεν θα πρέπει επίσης να παραβλεφθεί η παραδοσιακή αντίληψη που διακατείχε τις οικογένειες των νεκρών κατά το απώτατο παρελθόν, ότι τα πνεύματα και οι ψυχές των μεταστάντων της οικογένειας και κατ' επέκταση της φυλής, διατηρούν τους συνεκτικούς τους δεσμούς με τα οικεία τους πρόσωπα. Ασκούν συμβουλευτικό αλλά και προστατευτικό ρόλο επί αυτών, λαμβάνουν μέρος σε πολέμους και αγωνίζονται *"υπέρ βωμών και εστιών",* πλησίον των ζώντων.Σύμφωνα με τον Πλούταρχο (Θησεύς, παρ. 35) οι 'Ελληνες είχαν δει στον Μαραθώνα αλλά και στην Σαλαμίνα, την ψυχή του Θησέως να ηγείται του στρατεύματος και να πολεμά κατά των Περσών, διασπείροντάς τους τον φόβο και τον πανικό.

Άλλο σχετικό παράδειγμα συμμετοχής των ψυχών στα εγκόσμια, ενισχύοντας την αντίληψη της ψυχικής αθανασίας, αντλείται από τον επικό κύκλο του Τρωϊκού Πολέμου. Στην Ιλιάδα συγκεκριμένα, οι Θεοί και οι Θεές, που συνιστούν ψυχές αναχθείσες στην Θεϊκή Τάξη, τοποθετούνταν άλλες μεν υπέρ των Ελλήνων, άλλες δε υπέρ των Τρώων. Επίσης ανάλογη περίπτωση έχουμε και με το περιστατικό του **Κλεισθένους**, τυράννου της Συκιώνος, ο οποίος πολεμώντας τον **'Αργο**, φρόντισε να εξασφαλίσει από τη Θήβα τα οστά του **Μελανίππου** και του **Μενεσθέως**, δύο επιφανών πολεμικών μορφών του Θηβαϊκού κύκλου, προκειμένου να αντιτάξει τον δυναμισμό της ψυχής τους στον ήρωα του 'Αργους **'Αδραστο**.

Ανάλογα και οι Έλληνες της Ομηρικής περιόδου καλούσαν τις ψυχές των νεκρών με τα ονόματά τους, κάνοντας γι' αυτούς ειδικές σπονδές με γλυκό κρασί καθώς και με μελόνερο με πασπαλισμένο αλεύρι (Οδ. ΧΙ,26).

Από αυτή την περιγραφή, διαφαίνεται ότι οι αρχαιοέλληνες είχαν καθιερώσει τις χοές ως ένα είδος τελετουργικής επικλήσεως, το οποίο συνεδύαζε τον εξευμενισμό με την έκκληση προς τις ψυχές. Οπωσδήποτε όμως υπήρχαν και ειδικές τελετουργίες με ψυχολατρικές διαστάσεις, οι οποίες εκτελούνταν σε Ιερούς χώρους, στα επωνομαζόμενα Νεκυμαντεία, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και το Ψυχοπομπείο του Ταινάρου.

Σύμφωνα με την Αρχαιοελληνική εξ' άλλου αντίληψη, η ψυχή αφού υποστεί τη διαδικασία της ψυχοστασίας, στη συνέχεια προπαρασκευάζεται για την προσεχή της επανενσάρκωση, για τα δε αδικήματα που διέπραξε, καλείται να αντιμετωπίσει τη Θεά **Νέμεση** και τις **Ερινύες**, οι οποίες και την καταδιώκουν ανηλεώς. Κατά την μεταομηρική περίοδο η οποία τελεί υπό την ιδεολογική επίδραση του Ηρωϊκού στοιχείου, κυριαρχεί η αντίληψη ότι η ψυχή του τεθνεώντος Ήρωος ανελίσσεται, ακολουθώντας την Ατραπό της Θεώσεως.

Πότε όμως και γιατί επέρχεται ο θάνατος και ποιά είναι η αναγκαιότητα που τον επιβάλλει;

Αναμφίβολα ο θάνατος δεν συνιστά παρά το βιολογικό τέλος το οποίο επισφραγίζει είτε μία δυσαρμονική κατάσταση, είτε δίνει τέλος στην κατάρρευση του οργανισμού η οποία επέρχεται από την νέκρωση των περισσοτέρων κυττάρων του, καθώς πλέον δεν είναι σε θέση να τα αντικαταστήσει με την δημιουργία νέων και υγιών. Ο Πλάτων τόσο στον *"Τίμαιο"* και στον *"Θεαίτητο"* όσο και στον διάλογο *"Φαίδρος"*, διαπραγματεύεται το ζήτημα της Αθανασίας της Ψυχής: *"Κάθε ψυχή είναι αθάνατη, διότι κάθε τι που κινείται από μόνο του είναι αθάνατο. Κάθε άλλο όμως, που κάτι άλλο κινεί και από κάτι άλλο κινείται, όταν τερματίζει την κίνησή του τερματίζει*

και τη ζωή του. Μόνο λοιπόν αυτό που κινεί το ίδιο τον εαυτό του είναι και πηγή κίνησης για τα υπόλοιπα, όσα κινούνται, επειδή ακριβώς ποτέ δεν εγκαταλείπει τον εαυτό του. Η αρχή επομένως, είναι κάτι που δεν δημιουργείται. Διότι κατ' ανάγκη, κάθε τι που δημιουργείται οφείλει τη δημιουργία του σε μία αρχή. Η αρχή όμως σε τίποτε.Διότι εάν η αρχή πραγματοποιείται από κάτι άλλο, δεν θα ήταν δυνατό να ονομασθεί αρχή. Εφ' όσον λοιπόν δεν δημιουργείται, αναγκαστικά είναι και άφθαρτη. Διότι εάν πραγματικά χαθεί η αρχή, ούτε η ίδια είναι δυνατόν να δημιουργήσει κάτι άλλο, ούτε κάτι άλλο από αυτήν, εάν αναγκαστικά τα πάντα οφείλουν τη δημιουργία τους σε μία αρχή. 'Ετσι λοιπόν η αρχή της κίνησης είναι το ον εκείνο που κινεί μόνο του τον εαυτό. Αυτό μάλιστα δεν είναι δυνατό ούτε να χαθεί ούτε να γεννηθεί, διαφορετικά και ολόκληρος ο ουρανός και στο σύνολό της η δημιουργία θα καταποντισθούν και θα σταθούν και ποτέ δεν θα έχουν αρχή, από την οποία θα κινηθούν και πάλι. Αφού λοιπόν αποδείξαμε πως είναι αθάνατο αυτό που κινεί τον εαυτό του, δεν θα διστάσει κανείς να ομολογήσει ότι και η ουσία και η αιτία ύπαρξης της ψυχής είναι αυτή η ίδια η ύπαρξη. Διότι κάθε σώμα στο οποίο η κίνηση προέρχεται από εξωτερικές δυνάμεις, είναι άψυχο. Αυτό όμως στο οποίο η κίνηση προέρχεται από τον ίδιο τον εαυτό του, είναι έμψυχο και τέτοιου είδους είναι η φύση της ψυχής. Αν όμως αυτό έτσι έχει, εάν δηλαδή αυτό που κινεί μόνο του τον εαυτό του δεν είναι τίποτε άλλο παρά η ψυχή, αναγκαστικά η ψυχή θα είναι κάτι αδημιούργητο και αθάνατο...".

***

Ο Σωκράτης, δια της μεταστάσεώς του, διδάσκει στους μαθητές του την αρχή της Αθανασίας της Ψυχής. Στον *"Φαίδωνα"* αναπτύσεται η σχετική σωκρατική αντίληψη με ιδιαίτερη ευκρίνεια: *"Εκείνος που χρησιμοποιώντας καθαρή διάνοια επιδιώκει να συλλάβει την εσωτερική έννοια των πραγμάτων, απαλλαγμένος, όσο μπορεί από τα μάτια και τα αυτιά και όλο γενικά το σώμα, που ταράζει την ψυχή και δεν την αφήνει να αποκτήσει την αλήθεια και τη φρόνηση. Θάνατος δεν ονομάζεται η λύση και ο χωρισμός της ψυχής από το σώμα. Να λύνουν όμως την ψυχή πιο πολλή προθυμία δείχνουν πάντα μόνο εκείνοι που φιλοσοφούν αληθινά και το μελέτημα τούτο είναι χαρακτηριστικό των φιλοσόφων, η λύση και ο χωρισμός της ψυχής από το σώμα. 'Οπως ανέφερα στην αρχή, θα ήταν φαιδρό ο άνθρωπος να προπαρασκευάζεται σε όλη του τη ζωή για να είναι είναι κοντά στον θάνατο και να αγανακτεί σαν έρθει τέλος σ' αυτόν..."*. Και προσθέτει: *"Και μεν το σώμα εστίν ημίν σήμα, της δε ψυχής τούτο"*. Στον *"Γοργία"* ο μεγάλος μυσταγωγός Σωκράτης εκφράζει την ακόλουθη αντίληψη: *"Ποιός γνωρίζει εάν η ζωή είναι θάνατος και ο θάνατος ζωή;"*.

Επανερχόμενοι στις σωκρατικές διδαχές,διαπιστώνεται ότι ο Σωκράτης διαμόρφωσε την ηθική του στάση με γνώμονα την επιδίωξη της απελευθερώσεως της ψυχής από το θνητό της περίβλημα, το σώμα. Σύμφωνα προς αυτήν, η ψυχή με την επανενσάρκωσή της διέρχεται μέσα από τη λήθη και κατά συνέπεια δεν διατηρεί μνήμες από τις προηγούμενες ενσαρκώσεις της. Σε σχέση με το γεγονός αυτό, υφίσταται μία σκοπιμότητα η οποία άπτεται του ιδίου του σχεδιασμού της ζωής. Η ψυχή δεν διατηρεί μνήμες από πρώτερες ενσαρκώσεις της, ώστε να έχει την ευχέρεια να δοκιμασθεί εκ νέου και μέσα από την υπέρβαση των δοκιμασιών που υφίσταται, να εξελιχθεί και να ανελιχθεί. Ωστόσο η ανάμνηση των αιωνίων αρχετύπων υφίσταται υποσυνείδητα. Επειδή η ψυχή είναι άμεσα συνυφασμένη με το Αιώνιο Ον, όταν παραμείνει μόνη της, αποχωριζόμενη από το σώμα, επανακτά τις αναμνήσεις της και επανευρίσκει την Αιώνια Αλήθεια. Τίθεται επομένως το ζήτημα της αθανασίας της ψυχής, όντας αχώριστη από την Αιώνια Αρχή που κυριαρχεί στο σύμπαν. Αυτή η διαπίστωση παρέχει στον Πλάτωνα την ευχέρεια να ισχυρίζεται στον διάλογο *"Θεαίτητος"* ότι *"Κάθε άνθρωπος έχει εν εαυτώ το θείον 'Αρχον"*, μετέχει δηλαδή της Θείας ουσίας, δια του ψυχικού τμήματος της δυαδικής υποστάσεώς του. Γι' αυτό λοιπόν, όταν η ψυχή ερευνά μέσα της πηγαίνει κατ' ευθείαν στο ον το καθαρό, το αιώνιο, το αθάνατο, το αναλλοίωτο, και συγγενεύοντας συνενώνεται πάντα μαζί του απαλλασσόμενη από την προηγούμενη πλάνη και υπάρχει πάντα αναλλοίωτη, αφού ενώνεται και με το αναλλοίωτο εκείνο ον. Η ψυχική αυτή κατάσταση, ονομάζεται φρόνηση, διατείνεται ο Σωκράτης. Και συνεχίζει στον διάλογο *"Φαίδων"*, υποστηρίζοντας τα κατωτέρω: *"Σκέψου λοιπόν αν από όσα είπαμε δεν συμπεραίνεται ότι η ψυχή μεν είναι όμοια με το Θείο, το αθάνατο, το λογικό, το αδιάλυτο, και πάντα ίσο, προς τον εαυτό του, ενώ το σώμα είναι όμοιο με κάθε τι ανθρώπινο, θνητό, άλογο, διαλυτό και ουδέποτε ίσο προς τον εαυτό του..."*.

Στο έργο του Πλάτωνος *"Αξίοχος"* (Ε' 365), ο Σωκράτης υποστηρίζει ότι αφ' ης στιγμής η σύνθεση σώματος-ψυχής παύσει να υφίσταται και η ψυχή εγκατασταθεί πλέον σε οικείο της τόπο, δηλαδή στο Ουράνιο πεδίο, το εναπομείναν σώμα δεν αποτελεί τίποτε άλλο παρά χώμα στερούμενο λογικής και άρα δεν αποτελεί πλέον άνθρωπο. *"Ημείς μεν γαρ εσμέν ψυχήν"*, υποστηρίζει και η ψυχή είναι ένα ζώο αθάνατα εγκλωβισμένο σε θνητό φρούριο, διδάσκει ανά τους Αιώνες ο μύστης Σωκράτης.

Στον Αξίοχο, επίσης, ο Σωκράτης υποστηρίζει ότι η ψυχή μετέχει των ανθρωπίνων δοκιμασιών και πόνων ως συνάλγουσα, επιζητώντας πάντοτε όμως τον συγγενή της αιθέρα. Επομένως, η μετάσταση, συνιστά μεταβο-

λή κακού σε καλό. " *'Ωστε η του ζην απαλλαγή κακού τινός έστιν εις αγαθόν μεταβολή"*. Καταλήγοντας, ο Σωκράτης απευθυνόμενος στον ετοιμοθάνατο Αξίοχο, του λέγει τα ακολουθα: *"'Ωστε ουκ εις θάνατον αλλά εις αθανασίαν μεταβάλλεις ω Αξίοχε"*. Στον Φαίδωνα εξ' άλλου υποστηρίζει τα ακόλουθα: *"Το μεν θνητόν αποθνήσκει, το δε αθάνατον σων και αφιάφθορον ρίχεται απών υπεκχώρησαν τω θανάτω"*.

Σύμφωνα με την σωκρατική αντίληψη, όπως αυτή προκύπτει από το έργο *"Απομνημονεύματα"* του **Ξενοφώντος**, και τα ζώα διαθέτουν ψυχή, πλην όμως ο Δημιουργός επιμελήθηκε ώστε ο άνθρωπος να αποκτήσει ψυχή αρίστη, δηλαδή απείρως εξελιγμένη. Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ ανθρώπων και ζώων, έγκειται στο γεγονός ότι ο μεν άνθρωπος είναι αυτοσυνείδητος, ενώ τα ζώα όχι. Επιπροσθέτως στον *"Φίληβο"*, ο Σωκράτης εκθέτει την αντίληψη ότι *"Σοφία μην και νους άνευ ψυχής ουκ αν ποτέ γενοίσθην"*, δηλαδή νους και σοφία άνευ ψυχής δεν δύνανται να υπάρξουν. Επίσης οι Στωϊκοί φιλόσοφοι, έχοντας δεχθεί επιρροές από την πλατωνική διδασκαλία, δέχονταν ότι η ψυχή αποτελεί τμήμα της αναπόσπαστης ψυχής του Κόσμου. Ακόμη και αυτός ο ορθολογιστής Αριστοτέλης, ο οποίος αντέκρουε τις πλατωνικές ιδέες περί μετεμψυχώσεως και ψυχικής αθανασίας, υπεστήριζε ότι η ψυχή ταυτίζεται με το στοιχείο της ζωής.

Ο Πλάτων υπεστήριξε ότι η ψυχή είναι τρισυπόστατη, δηλαδή διακρίνεται σε τρία επιμέρους τμήματα. Πρόκειται για το θυμοειδές και επιθυμητικόν, καθώς και για την ανώτερη ψυχή, η οποία προϋπάρχει της ανθρώπινης γεννήσεως στο γήϊνο πεδίο και επιζεί της μεταστάσεώς της. Πρέπει να αναφερθεί ότι ο Πλάτων, όντας μυημένος,προσέδιδε στην Ψυχή έναν καταφανώς εσωτερικό συμβολισμό, σύμφωνα με τον οποίο η ψυχή απεικονιζόταν ως ένα ζεύγος φτερωτών αλόγων, αγόμενα από τον ηνίοχο. Ο ηνίοχος, που αλληγορικά αντιστοιχεί στον Νου, από κοινού με το λευκό άλογο που αντιπροσωπεύει το θυμικό, προσπαθούν να συμμορφώσουν το μελανό άλογο το οποίο ανταποκρίνεται στο επιθυμητικό, ώστε ευθυγραμμιζόμενο προς τον προορισμό τους, να πορευθούν προς την ουράνια ανάταση, στην οποία οδηγεί η πορεία προς τον μυητικό 'Ολυμπο. Ακριβώς στο σημείο αυτό πραγματοποιείται σαφής μνεία στις δύο πολικότητες οι οποίες διαπερνούν ολόκληρο το σύμπαν, στη θετική και στην αρνητική δύναμη, η σύνθεση των οποίων άγει και υπηρετεί τον σκοπό της Δημιουργίας.

Σύμφωνα εξ' άλλου με τον Πλατωνικό διάλογο *"Τίμαιος"*, η γένεση της ψυχής του κόσμου ανάγεται στον 'Υπατο Θεό Δία, στον Θεϊκό Τεχνίτη, διαχεόμενη σε ολόκληρη την έκφανση της δημιουργίας.Επιπροσθέτως στη Ζ' Επιστολή του Πλάτωνος, εκφράζεται η αντίληψη ότι η ψυχή είναι αθά-

νατη, βρίσκει δε απόλυτη ανταπόδοση για τις πράξεις της μόνο όταν απαλλαγεί από το σωματικό της περίβλημα, οπότε έχοντας καθαρθεί ολοκληρωτικά και εξελιχθεί, μεθίσταται πλέον στα Ηλύσια Πεδία.

Η υπέρτατη αρχή στο Σύμπαν, δημιούργησε τον άνθρωπο κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσή του. Αυτό το βαρυσήμαντο γεγονός υποδηλώνει άλλωστε και η ετυμολογική ανάλυση της λέξεως *"Άνθρωπος"*. Ο 'Ανω Θρώσκων, αυτός που τείνει θα λέγαμε συμβολικά προς τα πάνω, αυτός που είναι προορισμένος να επιτελέσει το σχέδιο της Ανατάσεως. Δεν θα είχε κανένα νόημα η εξελικτική συνέχεια του Πολιτισμού, δεν θα είχε καμμία σημασία η τάση για πρόοδο και ανύψωση σε όλες τις εκφάνσεις του πολιτιστικού γίγνεσθαι, εάν τα πάντα ήταν φθαρτά, εφήμερα, παροδικά. Κάτι τέτοιο όμως δεν συμβαίνει. Οι φυσικοί νόμοι διδάσκουν ότι τίποτε δεν πεθαίνει, απλά όλα μεταβάλλονται. 'Οπως προαναφέρθηκε, ο ψυχικός παράγοντας και η αείζωη ιδιότητα-ποιότητα αυτού, αναδείχθηκε μέσω των αρχέγονων μυστηριακών θεσμών. Ο βαθύτερος σκοπός των μυσταγωγικών θεσμοθεσιών ήταν η δια τελετουργικών πράξεων Αφύπνιση του Εσώτερου, Αθάνατου, Εαυτού, η ψυχική και πνευματική ανάταση, ο εξαγνισμός και η ανύψωση στον Μυητικό 'Ολυμπο με στόχο την κατανόηση του ανθρωπίνου προορισμού και τη βαθμιαία επίτευξη της αυτογνωσίας. Τα Ελευσίνια, όπως και όλα τα πανάρχαια Ελληνικά Μυστήρια, δίδασκαν δια της αλληγορίας και των συμβολισμών ότι η Ζωή εκδηλώνεται κατά περιοδικό τρόπο άλλοτε στο γήϊνο επίπεδο, δια της παρουσίας της **Περσεφόνης** στον κόσμο των ζώντων, και άλλοτε στον κάτω κόσμο, στο πεδίο των ψυχών δια της παρουσίας της στο βασίλειο του 'Αδη.

Η αληθινή ευτυχία δεν συνίσταται στην απόκτηση απλά ορισμένων υλικών αγαθών, είναι συνυφασμένη με την εμπέδωση ορισμένων ψυχικών αρετών και εσωτερικών ιδιοτήτων, μεταξύ των οποίων διακρίνουμε το θάρρος, την ευθύτητα στον χαρακτήρα και την ευφυία, σύμφωνα με τον διάλογο *"Ευθύδημος"* του Πλάτωνος (279 Α).

'Ισως βέβαια να υποστηριχθεί η άποψη ότι η ευτυχία στο εξωτερικό επίπεδο διακόπτεται από το οριακό γεγονός του θανάτου, το οποίο νεκρώνει κάθε βιολογική διεργασία του ζώντος οργανισμού. Ωστόσο, όμως, ο κατά τον Πυθαγόρα Γεωμέτρης του Σύμπαντος, ο οποίος έθεσε τα πάντα σε τάξη, όπως επιμαρτυρεί ο Πλάτων στον διάλογο *"Φίληβος"* (62 Α-Γ), μερίμνησε ώστε η αδιάκοπη εναλλαγή θανάτων και γεννήσεων να προσδίδει στην εξελικτική πορεία της ύλης, μία συμβολική συνέχεια, μία αέναη ανακύκλωση.

Η ψυχή στο αιώνιο ταξίδι της, ακολουθώντας τον Θεό και περιφρονώντας αυτό που άτοπα ονομάζουμε όντα και σηκώνοντας το βλέμμα της

προς το μόνο πραγματικό Ον, το είχε θαυμάσει και ξαναθυμάται αυτό που είχε δει, υποστηρίζει ο Πλάτων στον *"Φαίδρο"*,κάνοντας λόγο για τα Αιώνια Αρχέτυπα. Τι επιζητεί όμως η ψυχή, εδραζόμενη εντός της ύλης; Αναμφίβολα επιζητεί το νοητό Αγαθό, το οποίο μόνο μέσα στον Απόλυτο κόσμο των ιδεών ανευρίσκεται. Στην αρχή της εργασίας αυτής υποστηρίχθηκε ότι σύμφωνα με τις αρχέγονες αρχαιοελληνικές μυστηριακές αντιλήψεις, το πνευματικό στοιχείο και η ψυχή ζωτικοποιούν την ύπαρξη. Αυτή ακριβώς η αντίληψη ενυπάρχει αυτούσια στην αρχαία ελληνική φιλοσοφική σύλληψη όπου σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, στο έργο του *"Περί Ψυχής"* (Α,2, 4030) υποστηρίζεται ότι η ψυχή παρέχει στο ζωντανό ον εντός του οποίου εισέρχεται, την εμψυχωτική κίνηση και την αίσθηση. Η δε ψυχή του Κόσμου, τυγχάνει αλάνθαστη, όπως προκύπτει από τους *"Νόμους"* του Πλάτωνος (Χ, 898).

Ποιές είναι όμως οι ιδιότητες που χαρακτηρίζουν την Ψυχή; Η Ψυχή κατ' αρχήν είναι αόρατη, νοητή και θεία διατείνεται ο μυσταγωγός Πλάτων στο *"Φαίδωνα"* (80 Β).Διάνοια και Ψυχή βρίσκονται σε άμεση συνάφεια. Μέσω της γυμναστικής και του χορού, η ψυχή επιδιώκει να εμφυτεύσει τους αμετάβλητους και ακατάβλητους νόμους της Αρμονίας εντός του σώματος το οποίο εμψυχώνοντας καλείται παράλληλα και να διαπλάσσει. Ας προσέξουμε την υψηλή αντίληψη της πλατωνικής διδασκαλίας για τον καθοδηγητικό ρόλο που ασκεί η ψυχή, μία αντίληψη η οποία δικαιολογείται, βρίσκοντας άλλωστε την ιστορική της δικαίωση μέσα από την ανωτερότητα του ίδιου του Ελληνικού Πολιτισμού. Μέσα από τήν ύψιστη εμπειρία της πνευματικής καθοδηγήσεως του σώματος, καθίσταται αντιληπτή η ηγεμονική φύση της ψυχής.

Γιατί όμως η ψυχή ενσαρκώνεται στην ύλη; Στο καίριο αυτό ερώτημα, προηγήθηκε η απάντηση, υποστηρίζοντας ότι μέσω των διαδοχικών ενσαρκώσεων η ψυχή σταδιακά τελειοποιείται, δηλαδή φροντίζει για τον εαυτό της, όπως αποφαίνεται ο Πλάτων στην Απολογία του Σωκράτους, στον Φαίδωνα αλλά και στους Νόμους. Παράλληλα, όμως, ο Πλάτων στον *"Φαίδρο"* (246 Β) μας αποκαλύπτει και έναν άλλο επιπρόσθετο και εξ' ίσου σημαντικό ρόλο που ωθεί την ψυχή στην διαδικασία της ενσαρκώσεως. Η Ψυχή είναι επιφορτισμένη να εμψυχώνει αυτό που είναι στερημένο από ψυχή, δηλαδή εμψυχώνοντας τον προηγουμένως άψυχο άνθρωπο, του παρέχει τη δυνατότητα να ανυψωθεί στη Θεϊκή τάξη, κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση του 'Υπατου Δημιουργού, έχοντας μέσα του πλέον εμφωλεύσει ο σπινθήρας του Θείου Πνεύματος.

ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ